

на українську мову, що було б новою сторінкою в сучасній літературі, перекладознавстві, літературознавстві, історії європейської культури загалом. Декларація О. Мілоша себе як людини пограниччя була б при цьому головним лейтмотивом таких досліджень.

Список використаної літератури

1. Fiut A. Czesława Miłosza autoportret przekorny : [wywiad]. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1988. 350 s.
2. Fiut A. Moment wieczny. Poezja Czesława Miłosza. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1998. 350 s.
3. Jastrun M. Eseje wybrane. Wrocław; Warszawa; Kraków : Ossolineum, 1971. 230 s.
4. Miłosz Cz. Mowa wiązana. Warszawa : Pojezierze, 1989. 278 s.
5. Miłosz Cz. Rodzinna Europa. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2001. 412 s.
6. Miłosz Cz. Świadection poezji. Sześć wykładów o dotkliwościach naszego wieku. Warszawa : Czytelnik, 1990. 123 s.
7. Miłosz Cz. Ziemia Ulro. Kraków : Znak, 2024. 400 s.
8. Miłosz O. Pieśni o zmierzchu / tłum. Cz. Miłosz, B. Ostrowska, K. Jeżewski. Warszawa : PIW, 2021. 171 s.
9. Żółtowski D. Spotkanie z mistykiem. Nowy Napis Co Tydzień [Źródło elektroniczne]. URL : <https://nowynapis.eu/tygodnik/nr-156/artykul/spotkanie-z-mistykiem> (data dostępu: 12.05.2025).

Тетяна Вільчинська,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови та славістики
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ТВАРИННИХ ОБРАЗІВ У ТВОРАХ ДЛЯ ДІТЕЙ М. КОНОПНИЦЬКОЇ ТА І. ФРАНКА

В умовах розширення свобод, зняття заборон щодо дослідження творчості низки письменників або ж окремих їхніх творів у свій час незаслужено замовчуваних, що не відповідали офіційним ідеологічним канонам, перед дослідниками нарешті відкрилися широкі можливості для глибшого осмислення художньо-творчих процесів у всій їхній повноті й розмаїтості. Цікавим у цьому плані є феномен художнього процесу кінця ХІХ-початку ХХ століття – періоду інтенсивної естетизації й інтелектуалізації

літератури й літературних мов, що певною мірою окреслився в українській і польській культурі. Саме на цей період припадає творчість М. Конопницької та І. Франка.

Обидва автори залишили по собі велику, жанрово розмаїту творчість, яку складають поезія, проза, публіцистика тощо. Тож, цілком зрозуміло, що такий потужний мистецький доробок ще потребує ґрунтовного дослідження. І якщо творчість І. Франка більшою мірою була об'єктом студіювання і в літературознавчому, і в мовознавчому аспектах (С. Бук, І. Денисюк, Т. Гундорова, М. Ільницький, І. Ковалик, Л. Полюга, О. Сербенська та ін.), то творча спадщина М. Конопницької, зокрема в українському культурному просторі, все ще залишається маловивченою (Ю. Булаховська, В. Ведіна, М. Євшан, Т. Качак, М. Рудницький та ін.). Насамперед це стосується творів для дітей, адже обидва автори залишили неперевершені зразки художніх текстів для юних читачів: у М. Конопницької – це повість-казка «Про краснолюdekів і сирітку Марисю», в І. Франка – казка-оповідання із циклу «Коли ще звірі говорили» «Фарбований лис». Адже, як справедливо зауважує У. Гнідець, саме «дитина є ідеальним читачем, оскільки її не цікавить автор, його біографія, інші твори цього письменника, дитину не турбують критичні відгуки, сприйняття/несприйняття автора читацькою спільнотою. Такий читач зосереджується на художньому змісті, а дитячий письменник покликаний зробити його одночасно цікавим, повчальним, інформативним та художньо вартісним» [1, с. 8]. Відповідно дослідницький інтерес до літератури для дітей і визначає актуальність вказаної теми.

Українська і польська мови, засвоївши спільну систему образів-символів зі сфери фауни, водночас внесли в їхню інтерпретацію власний національно-культурний компонент, що містить вказівку на особливості поведінки, вдачі тварин тощо. «Введення образного підґрунтя надало мовному узусу нові можливості слововживання, сполучуваності, розширило інтенційні властивості значної за обсягом серії слів – назв тварин» [2, с. 148]. Лінгвалізацію тваринних образів досліджували З. Василько, Т. Вільчинська, Л. Клименко, В. Кононенко, О. Таран, М. Юркевич та ін.

Метою запропонованої студії є дослідження особливостей вербалізації одного з концептуалізованих тваринних образів, а саме лиса у творах для дітей М. Конопницької та І. Франка.

Як засвідчує світова етнокультурна традиція, до образу лиса зверталися письменники в Німеччині, Франції, Нідерландах, Бельгії, Італії, інших країнах. Сам І. Франко у післямові до видання 1896 року «Хто такий «Лис Микита» і звідки родом?» писав, що «повість про нього не видумана, а взята з книжок і

давніших, здалека занесених оповідань, зладжених ще в латинській мові людьми книжними, духовними», додаючи, що він бажав «не перекласти, а переробити стару повість про лиса, зробити її нашим народним добром, надати їй нашу національну подобу. Я, щоб так сказати, на чужий, позичений рисунок накладав наші руські кольори» [4, с. 7-8].

Щодо М. Конопницької, то вона, очевидно, також була добре обізнана з літературної традицією, тому, будуючи текст про боротьбу між добром і злом, справедливістю і неправдою, милосердям і жорстокістю, цілком умотивовано використала образ лиса як символ звіра хитрого, підступного, жорстокого, який у творах для дітей понесе заслужену кару за свої зlodіяння.

Зазначимо, що на концептуалізації анімалістичних образів загалом і у творах для дітей зокрема суттєво позначилися народні уявлення про перевтілення людей у тварин, які зумовили традиційне зіставлення поведінки людини і тварини, у випадку з лисом насамперед за ознаками хитрості, підступності, ненаситності та ін.

Повертаючись до досліджуваних текстів, констатуємо, що в обох випадках зображення лиса є правдивим, яке, з одного боку, відповідає національній етнотрадиції, а з іншого – передає світовідчуття письменника.

Те, що образ лиса в казкових текстах М. Конопницької та І. Франка є художньо довершеним, різноплановим повною мірою демонструє розгалужена система номінацій, на яких і зосередимо нашу увагу. Хоча основним вербалізатором, як і в етнотрадиції, є лексема лис, проте авторське прагнення до індивідуалізації образу зумовило використання як продуктивних особових назв: в українській літературі – це Лис Микита, у польській – Шпондерок, пор.: Жив собі в однім лісі Лис Микита, хитрий-прехитрий [4, с. 200] і А в тій ямі мешкав лис Шпондерок, славний на всю околицю куролов... [3, с. 29]. Обидва автори уже через номінації намагаються розкрити лисячу вдачу. Зокрема, у казці М. Конопницької це засвідчують такі оцінно-марковані назви, як розбійник, розбишака, негідник, харцизяка, мерзотник, куролов, напр.: а тепер-от упала на нього частина покари за те, що так легковажно повірив розбійникові [3, с. 181]. У Франкових текстах лис – передусім злодій, брехун, обманщик, напр.: Ах ти, брехун! Ах ти обманщик! [4, с. 209].

Разом із тим обидва письменники використовують чимало авторських назв, які відповідають їхній інтенції, тематичному задуму твору та демонструють особливості творчої манери. Так, польська письменниця вживає багато іронічно забарвлених назв, у тому числі парафрастичного типу, на зразок шляхетний звір, Великий Лис, заброда, пустельник, сновида, ваша милість, великий приятель людства, великий вчений та под. напр.: Напишіть

просто, що ви зустріли великого приятеля людства на ймення Шпондерок – прошу не забути це ім'я! – великого вченого, автора багатьох досліджень, словом, лиса виняткової натури, гідного найвищого захоплення... [3, с. 31], а І. Франко, відповідно до текстового задуму, називає свого лиса царем, царем звірів, Гостромислом і водночас потворою, проявою, чудовищем і под., напр.: – Іди на землю і будь царем звірів ... [4, с. 207] або Всім цікаво знати, що воно за проява, і всі бояться її, ніхто не сміє приступити [4, с. 207].

За допомогою номінацій авторам вдається створити неперевершені описи, які мали б зацікавити юних читачів, пор.: Тож отой шляхетний звір і отой Великий Лис, вождь татар, що забирали в ясир курей і когутів, – це одна особа? [3, с. 180] та Якийсь дивний і страшний звір, синій-синій... Став мій Лис, оглядає те чудовище, що зробилося з нього... [4, с. 204] або ж виразити оцінне ставлення до казкового персонажа, пор.: – І що то за мерзотник! І що то за катюга!... Та невже нема ради на того злодія? [3, с. 13] і Ще вчора він був добрим знайомим нашого Микити, але тепер, побачивши нечуваного синього звіра,... аж завив з переляку, а отямившись, почав утікати, – ледве хлипає [4, с. 204].

Крім того, досліджуване номінативне поле включає різні тропеїчні одиниці, пор.: – Мене обікрали!.. – крикнув голосно той негідник, наче найшляхетніший звір, у якого кривдник відбирає плоди його праці [3, с. 142]; та Наш Микита закрутився, мов муха в окропі, що тут робити? [4, с. 201].

Проведений аналіз засвідчив, що в досліджених текстах функціонує розгалужена система номінацій на позначення концептуалізованого образу лиса як у творах М. Конопницької, так й І. Франка, зумовлених особливостями лінгвоменталітету українського і польського народів та світоглядно-естетичними пріоритетами двох авторів. Письменники, з одного боку, передали етнокультурне розуміння анімалістичного образу, а з іншого – запропонували власне потрактування. Загалом його мовна концептуалізація характеризується процесами антропоморфної аналогізації, що ґрунтуються насамперед на знаннях про ознаки, поведінку тварини та її зв'язках із людиною, а також аксіологічних стереотипах етновідомості.

Проведене дослідження підтвердило необхідність студіювання художнього мовомислення М. Конопницької та І. Франка як творчих особистостей, які помітно вплинули на розвиток і становлення національних мов. Подальших ґрунтовних досліджень потребують, зокрема, інші твори для дітей І. Франка, а М. Конопницьку український читач ще продовжує для себе відкривати.

Список використаної літератури:

1. Гнідець У. Література для дітей та юнацтва : концептуалізація поняття в контексті соціокультурного розвитку суспільства. Українська мова і література. Шкільний світ. 2011. № 1–2. С. 3–9.
2. Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ : Плай, 1996. 272 с.
3. Конопницька М. Про краснолюdekів і сирітку Марисю. [пер. з пол. Л. Андрієвської]. Київ : Знання, 2017. 191 с.
4. Франко І. Я. Лис Микита. Коли ще звірі говорили / упоряд. О. С. Яремчук. Київ : Веселка, 2008. 215 с.

Дмитро Сизонов,
доктор філологічних наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕДІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ДІАЛОЗІ ПОЛЬСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ УЧЕНИХ

Ще з середини минулого століття в європейському дослідницькому просторі намітилася тенденція до аналізу єдиного інформаційного простору Європи та розгляд у цьому контексті масової комунікації як «глобального села» (за М. Макклуюеном), що фактично ідентифікує, формує, організовує весь глобалізований інфосвіт. Відтак уже понад декілька десятиліть відбувається своєрідна діалогізація ідей та поглядів щодо мови масової комунікації (*медійної комунікації*), що розглядається як єдине інформаційне «полотно» Європи. І поштовхом до цього слугував ряд екстралінгвальних факторів: (а) об'єднання поневіченої Європи після Другої світової війни за допомогою телебачення та радіо (йдеться про спілку EBU), (б) створення унікальної сітки мовлення для злуки інфокультур Європи, (в) популяризація цінностей демократії та свободи слова у країнах європейського простору, що реалізовується інформаційними каналами зв'язку (йдеться про створення спільних платформ «Радіо Свобода», «BBC», «DW» та ін.), (г) організація етичних принципів медіакомунікації, реалізованих європейськими кодексами